

СССР даврида Россия империясининг Марказий Осиёни босиб олиши хақидаги мавзуда расмий талкин мафкуравий сабабларга кўра ўзгартирилган. Буни яшириш ёки юмшатишга уринишнинг бир нечта асосий сабаблари бор эди:

1. Совет мафкурасига мос тарих яратиш

СССР ўзини Россия империясининг мустанлакачилик сиёсатининг давомчиси эмас, балки унга қарши чиққан янги давлат сифатида кўрсатарди. Шунинг учун Россиянинг Марказий Осиёни босиб олиши "мустанлакачилик" эмас, балки "ихтиёрий қўшилиш", "иктисодий тараққиёт", "феодал колокликдан қутқариш" каби иборалар билан талкин қилинди.

2. "Халқлар дўстлиги" гоёси

СССРнинг асосий шиорларидан бири "халклар дўстлиги" эди. Агар Россиянинг Козокистон, Ўзбекистон, Туркменистон ва бошқа ҳудудларни қурол кучи билан босиб олгани очик таъкидланса, бу совет халклари ўртасидаги бирлик гоёсига путур етказиши мумкин деб ҳисобланган.

3. Рус халкининг "озод қилувчи" образини саклаш

Совет тарихшунослигида рус халқи кўпинча бошқа халқларга илм, саноат, маданият ва тараккиёт олиб келган халқ сифатида тасвирланган. Шу сабабли ҳарбий истилолар ҳақида гапирилганда улар "илгор тараккиёт" ёки "тарихий зарурат" сифатида изоҳланган.

4. Мустамлакачиликка қарши ташки сиёсат

СССР халқаро майдонда Европа давлатларининг Осиё ва Африкадаги мустамлакачилигини қаттиқ танқид қиларди. Агар Россия империясининг Марказий Осиёдаги ҳаракатлари ҳам худди шундай мустамлакачилик деб тан олинса, бу совет ташки сиёсий даъволарига зид келарди.

5. Миллий ҳаракатларнинг баҳоланиши

Россия истилосига қарши чиққан ҳаракатлар (масалан, Қўқон, Хива, Туркман қаршилиги ёки 1916 йил кўзғолони) кўп ҳолларда "феодаллар", "реакционерлар", "босмачилар" ҳаракати сифатида талқин қилинди. Бу уларнинг мустиқлик учун қураш сифатида қабул қилинишининг олдини олишга хизмат қилди.

Шу билан бирга, бу мавзуда маълум даражада очиклик ҳам бўлган. Масалан, генерал Черняевнинг Тошкентни 1865 йилда ҳарбий йўл билан эгаллагани, Қўқон хонлиги, Бухоро амирлиги ва Хива хонлигига қарши юришлар ҳақида совет энциклопедиялари ва тарих китобларида ёзилган. Бироқ бу воқеалар, одатда, "Россиянинг Марказий Осиёни қўшиб олиши", "ўзлаштириши" ёки "бирлаштириши" каби мафқуравий тилда баён этилган, уларнинг мустамлакачилик хусусияти эса кўпинча ёритилмаган ёки юмшатишган.

1991 йилдан кейин эса Марказий Осиё мамлакатлари ва Россия тарихчилари орасида бу масалага нисбатан турлича ёндашувлар пайдо бўлди. Қўқаб тадқиқотчилар XIX асрдаги Россия юришларини классик ҳарбий босиб олиш ва мустамлакачилик сиёсати сифатида баҳолайдилар, бошқалари эса унинг сиёсий, иқтисодий ва геосиёсий жиҳатларини кенгрок контекстда таҳлил қиладилар.

Абу Муслим профессор